

Hur politiker förankrar krävande miljöåtgärder

Teori och två illustrerande fallstudier

August Lindberg & Peter Esaiasson

Abstract

In order to reduce global warming, politicians may need to implement policies that are unpopular among significant groups of citizens. In this paper, we ask how and to what extent such unpopular policies are anchored democratically. Drawing on democratic theory, we identify three alternative approaches to democratic anchorage: anchorage through election pledges (promissory representation); anchorage through anticipatory measures (anticipatory representation), and no anchorage (silent representation). We derive observables and use these to conduct two illustrative case studies of local decisions aimed at changing citizens' environmental behavior. Results indicate that policy decisions are anchored to a degree (but not fully anchored), and that anchorage through anticipatory measures is the most common approach by politicians.

We all know what to do, we just don't know how to get re-elected after we've done it.

– Jean-Claude Juncker

Den globala uppvärmningen är en utmaning för nationella demokratier. Å ena sidan behövs åtgärder som främjar miljövänliga beteenden bland befolkningen. Å andra sidan är åtgärder som syftar till att ändra människors beteenden impopulära bland berörda medborgargrupper (Branson m.fl. 2012; Carter & Ockwell 2007). Politiker är förstas medvetna om svårigheterna att få acceptans för även välmenande ingrepp i människors vardagsliv. Frågan är hur politikerna går tillväga när de väl beslutar om åtgärder som tvingar människor att ändra sina beteenden i mer miljövänlig riktning: I vilken utsträckning

August Lindberg och Peter Esaiasson är verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
E-mail: peter.esaiasson@pol.gu.se

förankras besluten demokratiskt, och i vilken utsträckning väljer man att för den goda sakens skull tänja på den representativa länken till medborgarna?¹

Problemet med att prioritera långsiktig hållbarhet framför kortsiktig gångbarhet gäller inte bara global uppvärmning utan är generellt för demokratin (se t.ex. Streeck 2014). Svårigheten beror bland annat på att långsiktiga beslut har störst nytta för framtida generationer som ännu inte är närvarande (Thompson 2009); på människors psykologiska benägenhet att ha kortsiktiga beslutshorisonter (Frederick, Loewenstein & O'Donoghue 2002); och på politikernas vana att besluta i små steg snarare än i omvälvande strukturreformer (Runciman 2014). I den här artikeln är det dock problem förknippade med den elektorala cykeln och återkommande val som står i centrum för intresset (Nordhaus 1975; Alt & Lassen 2006).

Den elektorala cykeln är problematisk eftersom väljarna inte självklart belönar politiker som investerar långsiktigt i förebyggande åtgärder, inte ens när åtgärderna syftar till att begränsa utsläppen av växthusgaser (se Healy & Malhotra 2013 för en litteraturöversikt). Det betyder att politiker som vill införa kraftfulla miljöåtgärder behöver en strategi gentemot medborgarna för att undvika bestraffning i efterföljande val. Valet står mellan att aktivt förankra åtgärderna eller att "smyga" igenom åtgärderna.

För att aktivt förankra åtgärderna identifierar demokratiteorin två mekanismer. Den första utgår från idén om löftesrepresentation ("promissory representation") (Mansbridge 2003). Löftesförankring innebär att politikerna före valet berättar att man kommer att införa vissa åtgärder om man kommer i regeringsställning. Därmed antas väljarna ha gett sitt medgivande till att åtgärderna genomförs.

Den andra förankrande mekanismen utgår från idén om föregripande representation ("anticipatory representation") (Mansbridge 2003). Föregripande förankring innebär att politiker under mandatperioden vidtar åtgärder som man sedan försöker övertyga väljarna att acceptera. Därmed kan väljarna på den efterkommande valdagen belöna eller bestraffa politikerna beroende på om man gillar förändringen.

Alternativet till aktiv förankring är att genomföra åtgärder utan att förankra dem bland medborgarna (det som skulle kunna kallas "tystnadsrepresentation"). Under en mandatperiod fattas ett stort antal beslut som aldrig blir föremål för offentlig diskussion och det är möjligt att miljöåtgärderna tillhör besluten som smygs igenom utan närmare kommunikation med medborgarna (Esaiasson m.fl. 2012).

1 Artikeln är en bearbetning av Lindbergs kandidatuppsats (2017), "Köttet och demokratin. Miljö, beteenden och elektoral förankring vid införandet av vegetariska dagar i Göteborgs stad". Fallet med återvinningen i Mölndal är en bearbetning av Hanna Wikstens (2017) kandidatuppsats, "Fastighetsnära insamling (FNI) i Mölndal. Ett elektoralt förankrat beslut?" Vi tackar Hanna för att generöst ha låtit oss använda hennes studie.

I den här artikeln skall vi diskutera hur svenska politiker hanterar problemet att inom ramen för demokratiska beslutsprocesser tvinga fram ändringar i människors miljöbeteenden. Miljöfrågan är särskilt intressant i sammanhanget på grund av spänningen mellan frågornas moraliska betydelse för mänsklighetens framtid och obehaget att tvinga människor till politisk handling. Vi diskuterar de teoretiska förankringsalternativ som står politikerna till buds, föreslår ett sätt att undersöka frågan empiriskt och illustrerar tillvägagångssättet med hjälp av två fall av lokala miljöåtgärder. Att undersöka lokala åtgärder är teoretiskt intressant därför att politiker har större möjligheter att välja en tystnadsstrategi än i den hårt mediebevakade nationella politiken.

De illustrerande fallen handlar om ett beslut av Göteborgs stad att införa en vegetarisk (köttfri) dag i de kommunala skolornas matbespisning, och ett beslut av Mölndals kommun att införa fastighetsnära insamling av hushållssopor. I det förra fallet är det en reglerande åtgärd som beslutas av en vänsterkoalition i en stor stad med fungerande lokala medier. I det senare fallet används ekonomiska styrmedel av allianspartier i en mindre kommun utan starka lokala medier. Fallen illustrerar således flera dimensioner i den komplexa verkligheten gällande miljötvingande åtgärder (liksom gällande andra typer av ingrepp i människors vardag).

Demokratisk förankring av tvingande åtgärder

På valdagen tillerkänns de valda representanterna makten att bestämma i gemensamma angelägenheter under den kommande mandatperioden (Pitkin 1967; Manin 1997; Urbinati & Warren 2008). Ur medborgarnas perspektiv handlar frågan om förankring om möjligheten att kontrollera hur representanterna sköter uppdraget. Demokratiteorin urskiljer två kontrollmekanismer kopplade till valdagen: att välja framåtsiktande genom att ta ställning till vad representanterna kan förmodas göra under den kommande mandatperioden, och att välja bakåtsiktande genom att ta ställning till hur representanterna har skött uppdraget under den gångna mandatperioden (Franklin m.fl. 2014; Gilljam & Hermansson 2003; Manin m.fl. 1999; Mansbridge 2003).

Löftesförankring är kopplad till den framåtsiktande kontrollmekanismen (politikerna har i förväg lovat att göra det man gör) medan föregripande förankring är kopplad till den bakåtsiktande kontrollmekanismen (politikerna söker stöd i efterhand för det man gjort). Även avsaknad av förankring, det tredje teoretiskt möjliga alternativet, är kopplad till den bakåtsiktande kontrollmekanismen (det står väljarna fritt att på valdagen bestraffa och belöna politiker för vad de utträttat under mandatperioden). Skillnaden gentemot föregripande förankring är att politikerna inte försöker övertyga väljarna att acceptera åtgärderna.

LÖFTESFÖRANKRING

Enligt löftesrepresentation går partierna till val på program med utlovade åtgärder. Det eller de partier som bildar regering efter valet har fått mandat av medborgarna att genomföra löftena man gick till val på (Manin m.fl. 1999). För att löftesrepresentation ska fungera krävs att representanterna uppfyller sina löften inför valet (Naurin 2014). Forskningen visar att villkoret som regel är uppfyllt i betydelsen att regeringar genomför betydande andelar av de åtgärder som utlovas i valmanifesten (Thomson m.fl. 2017 sammanfattar forskningen).

Löftesforskningen är relevant i vårt sammanhang (alla beslut som följer av ett vallöfte kan anses vara demokratiskt förankrade) men den täcker inte alla teoretiskt intressanta situationer. Löftesforskarna frågar om politikerna gör vad de har lovat att göra. Vad gäller löftesförankring är det dock en annan fråga som skall besvaras – har politikerna lovat att göra det de faktiskt gör (som att införa fastighetsnära avfallsinsamling och vegetariska dagar i kommunens skolor)?

För att avgöra om en åtgärd är förankrad genom löftesrepresentation behöver vi alltså ta reda på om politikerna före valet informerat väljarna om att de tänker införa vegetariska dagar, fastighetsnära insamling eller andra åtgärder om de blir valda. Vad vi känner till har någon studie av löftesförankring av politiska åtgärder aldrig tidigare genomförts (det närmaste exemplet är Susan Stokes, "Mandate and Democracy: Neoliberalism by Surprise in Latin America").

FÖREGRIPANDE FÖRANKRING

Enligt föregripande representation belönar eller bestraffar väljarna politikerna utifrån en utvärdering av politikernas handlingar under mandatperioden. Logiken är att politikerna som fått förtroendet skall motiveras att driva en politik som ligger i väljarnas intresse och som därmed säkrar att de blir återvalda (Manin m.fl. 1999). Det finns dock ett antal hinder för att modellen ska fungera så som tänkt (se t.ex. Kumlin 2003). En av de främsta svårigheterna är att få fram korrekt information. För att väljarna på ett upplyst sätt ska kunna utkräva ansvar av sina representanter krävs att de har tillräcklig kunskap om vad politikerna har gjort, varför de har gjort detta och vilka som är ansvariga för vilka beslut.

Den föregripande representationen förutsätter en kontinuerlig kommunikation mellan politiker och medborgare under mandatperiodens gång. Med Jane Mansbridges ord krävs en "ongoing factually accurate and mutually educative communication". I klartext betyder det att politikerna berättar för medborgarna att man tänker genomföra vissa åtgärder och sedan upprätthåller ett samtal om åtgärderna tills dess att medborgarna på valdagen bestämmer om handlingarna skall belönas eller bestraffas.²

2 Kvaliteten på denna kommunikation beror dock inte endast på relationen mellan väljare och representant utan även på *hela* den representativa processen med politiska partier, media, intressegrupper, opinionsinstitut och andra relevanta aktörer (Mansbridge 2003: 515–528).

För att avgöra om politikerna förankrat föregripande behöver vi ta reda på i vilken utsträckning politikerna kommunicerat beslutet till medborgarna i samband med beslutet och inför den efterkommande valdagen. Inte heller här finns vad vi vet någon direkt jämförbar studie (det förmodligen närmaste exemplet är Benjamin Page och Robert Shapiros "The Rational Public").

INGEN FÖRANKRING

Tystnadsrepresentation är ett mindre teoretiskt diskuterat alternativ för hur relationen mellan politikerna och medborgarna ser ut i praktiken. Avsaknad av kommunikation kring viktiga åtgärder – tystnad – är möjlig därför att politikerna har stor frihet att bestämma i gemensamma angelägenheter under mandatperiodens gång (Esaiasson m.fl. 2012). Möjligheten till kontroll upprätthålls genom att väljarna på valdagen kan bestraffa och belöna sina representanter, men det betyder inte att politiker är tvungna att aktivt kommunicera sina beslut med berörda medborgare. Tvärtom visar forskningen om "blame avoidance" (Weaver 1986; Hood 2002; Howlett 2012) att politiker ofta anstränger sig för att inte framstå som ansvariga för kontroversiella beslut och åtgärder.

Därmed är ett tredje alternativ för politiker som genomför miljöåtgärder att försöka undvika att bli förknippade med åtgärderna ifråga, exempelvis genom att gömma sig bakom administrationen som genomför besluten.

Hur undersöka förankringen empiriskt?

Om vi nu har identifierat de teoretiskt möjliga alternativen för politikerna att hantera utmaningen att införa tvingande miljöåtgärder (och andra ovälkomna ingrepp i människors vardag) är nästa steg att klargöra hur frågan skall kunna undersökas empiriskt. I det följande föreslår vi empiriska kriterier för löftesförankring och föregripande förankring. Det tredje alternativet – ingen förankring – definieras som en restkategori; åtgärder som inte uppfyller kriterierna för någon av de två förankringsmekanismerna betraktas som oförankrade.

KRITERIER FÖR LÖFTESFÖRANKRING

Kriterierna för löftesförankring utgår från vallöftesforskningen. För att identifiera vallöften är det vanligt att ta fasta på två aspekter av politiska utsagor: tydlighet och specificitet (Royed 1996; Naurin 2014; Thomson m.fl. 2017). Tydlighet handlar om i vilken utsträckning ett parti förpliktigar sig till en viss handling ("vi ska", "vi borde"). Specificitet handlar om tydligheten hos den handling som partierna förbinder sig att utföra ("att införa" är mer specifikt än "att arbeta för"). I linje med löftesforskarnas resonemang kommer alla utsagor i partiernas valmanifest och andra relevanta texter som innehåller både en fras som uttrycker grad av förpliktelse och en fras som uttrycker vad partiet förpliktigar sig till anses vara löften.

För löftesforskningen är det viktigt att kunna avgöra om ett löfte är uppfyllt eller inte. I en förankringsstudie är det viktiga istället att avgöra om det var möjligt för väljarna att förutse att en åtgärd skulle införas. Ju tydligare åtgärden följer på de löften som getts, desto starkare förankring genom löftesrepresentation.

För att avgöra hur tydligt de löften som getts kopplar till den åtgärd som undersöks föreslår vi tre kategorier. Den första är *konkreta löften*. I denna kategori ingår löften som antingen direkt berör den åtgärd som undersöks eller av vilka åtgärden är en förutsebar följd (exempel kan vara ”Vi vill öka andelen vegetariska måltider som serveras i kommunens verksamheter” och ”Vi vill införa ett effektivare system för hushållsnära sopor”).

Den andra kategorin är *närallgande löfte*. I denna kategori ingår löften som är formulerade så att åtgärden är en rimlig följd av löftet utan att den är direkt förutsägbar (”Vi vill minska klimatpåverkan från maten som serveras i kommunens skolor”; ”Vi vill minska andelen sopor i kommunen som går till förbränning”).

Den tredje kategorin är *övergripande löften*. I denna kategori ingår löften som endast berör den undersökta åtgärden på ett övergripande plan (”Vi lovar att minska kommunens klimatpåverkan”; ”Vi vill att kommunen ska bli bäst i Sverige på återvinning”).

För att avgöra graden av förankring är det vidare viktigt att ta hänsyn till hur den styrande majoriteten som genomfört åtgärderna ser ut och är sammansatt (Powell & Whitten 1993). I synnerhet i kommunal politik är det en koalition av partier som styr. I koalitionsförhandlingarna kan ett enskilt partis vallöfte blir hela koalitionen gemensamma politik. Ju fler av de styrande partierna som lovat en viss åtgärd, desto tydligare förankrad kommer vi anse åtgärden att vara.

På basis av vallöftenas tydlighet och antalet koalitionspartier som avgivit löftet kan vi klassificera en åtgärd som starkt förankrad, delvis förankrad eller inte förankrad. Kriterierna för respektive kategori sammanfattas i Tablå 1.

Tablå 1. Kriterier för att en åtgärd är förankrad genom löftesrepresentation

Starkt förankrad	Delvis förankrad	Inte förankrad
Alla partier i den styrande majoriteten har gett ett löfte utifrån vilket det undersökta beslutet är en förutsägbar följd.	Åtminstone ett av partierna i den styrande majoriteten har gett ett löfte utifrån vilket det undersökta beslutet är en rimlig men inte nödvändigtvis förutsägbar följd.	Inget av partierna i den styrande majoriteten har gett ett löfte utifrån vilket det undersökta beslutet är en rimlig eller förutsägbar följd.

KRITERIER FÖR FÖREGRIPANDE FÖRANKRING

Föregripande representation karaktäriseras av god kommunikation mellan väljare och representanter. Kommunikationen hjälper representanterna att identifiera väljarnas intressen och ger en möjlighet att utbilda väljarna och att påverka deras preferenser. För väljarnas del ger kommunikationen insyn i vad deras

representanter gör och ger därmed ett underlag för att utkräva ansvar vid nästföljande val (Mansbridge 2003).

En komplikation är att kommunikation är ett tvåeggat svärd som kan användas i både utbildande och manipulerande syften (Mansbridge 2003). Kommunikation i utbildande syfte ökar väljarnas kunskap kring vad som ligger i deras intresse och vilka politiska implikationer dessa intressen har. Kommunikation i manipulerande syften innebär istället att representanterna förleder väljarna att stödja något som inte ligger i deras intresse. Enbart utbildande kommunikation är förenlig med föregripande representation. För att avgöra huruvida representanter försöker utbilda eller manipulera väljarna krävs en uppfattning om vad som ligger i väljarnas intresse (Mansbridge 2003).

Distinktionen mellan utbildning och manipulation är principiellt viktig men behöver inte upprätthållas för att analysera graden av föregripande förankring. För att en åtgärd skall betraktas som förankrad krävs att *någon* form av kommunikation förekommit. Partiernas kan kommunicera åtgärden vid tre olika tidpunkter: innan beslutet fattades; efter beslutet fattats men innan nästkommande valrörelse; och under nästkommande valrörelse.

Liksom med vallöftena är kommunikationens konkretion viktig. Åtgärden kan vara helt, delvis eller inte alls kommunicerad. Helt kommunicerad innebär att ett parti tagit upp det konkreta beslutet (att införa vegetariska dagar eller hushållsnära insamling). Delvis kommunicerat innebär att partiet berör det undersökta beslutet på en mer generell nivå (exempelvis genom att diskutera vegetarisk mat eller köttkonsumtion eller att tala om vikten av ökad källsortering). När åtgärden har genomförts av en koalition är det även relevant att ta hänsyn till hur många av partierna som kommunicerat beslutet. Ju fler styrande partier som kommunicerat beslutet desto starkare förankring genom föregripande representation.

På basis av tidpunkt, konkretion och antal kommunicerande partier kommer åtgärderna att klassificeras som starkt, delvis eller inte alls förankrade. Kriterierna för respektive kategori sammanfattas i Tablå 2.

Tablå 2. Kriterier för förankring genom föregripande representation

Starkt förankrad	Delvis förankrad	Inte förankrad
Alla partier i den styrande majoriteten har direkt berört det undersökta beslutet i sin kommunikation, antingen före beslutet, efter beslutet eller under nästkommande valrörelse.	Minst ett, men inte alla, av partierna i den styrande majoriteten har direkt berört det undersökta beslutet i sin kommunikation, antingen före beslutet, efter beslutet eller under nästkommande valrörelse.	Inget av partierna i den styrande majoriteten har direkt berört det undersökta beslutet i sin kommunikation, antingen före beslutet, efter beslutet eller under nästkommande valrörelse.

Två illustrerande fallstudier

Vi illustrerar genom två exempel på hur lokala politiker tagit kontroversiella beslut för att ändra människors beteende i miljövänlig riktning. Att besluten är kontroversiella är viktigt av två anledningar. För det första är det i frågor där det finns motstånd som politikerna har intresse av att undvika att föra en dialog med väljarna. Om det råder konsensus kring en åtgärd är det lätt för politiker att ta åt sig äran ("credit claiming") (Mayhew 1974). För det andra är det i kontroversiella frågor som medborgarna har som flest synpunkter kring sina representanters ageranden.

Fallen vi studerar är som nämnts införandet av vegetariska dagar i Göteborgs kommunala skolor och införandet av fastighetsnära insamling av hushållsavfall i Mölndal. En vegetarisk dag är en dag då det inte serveras något kött i skolans matsal. Vegetariska dagar är en metod för att minska köttkonsumtionen och de negativa miljökonsekvenser som köttkonsumtion medför. Fastighetsnära insamling av hushållsavfall innebär att villaägare källsorterar sitt avfall direkt vid sin tomt istället för att (eventuellt) sortera dem vid en återvinningsstation. Åtgärden styr med ekonomiska medel (i det aktuella fallet genom att vara cirka 2000 kr billigare än ett årsabonnemang för osorterat avfall, Mölndals stad 2017a).

I sammanhanget är införandet av vegetarisk dag i skolornas matbespisning den mest kontroversiella åtgärden. Att många är skeptiska till att statsmakterna lägger sig i människors matvanor bekräftats bland annat i attitydundersökningar. I en internationell studie av människors inställning till beteendeförändrande åtgärder var det 53 procent av alla svarande som ansåg att staten "[should] not get involved in what people choose to eat" (Branson m.fl. 2012). En liknande inställning kring det offentligas inflytande över medborgarnas matvanor har tidigare landsbygdsministern Sven-Erik Bucht gett uttryck för när han i en riksdagsdebatt sa: "Jag anser inte att vi politiker ska bestämma vad människor ska äta, utan i stället arbeta för att var och en ska kunna göra informerade egna val" (Lindholm 2016, 23 februari).

Fastighetsnära insamling är en mindre kontroversiell åtgärd. Undersökningar från andra platser där åtgärden införts visar till och med att de flesta användare efterhand blir positiva (Östberg 2012, 12 september). Det intressanta i vårt fall är dock den omedelbara reaktionen på beslutet. På lokaltidningen Mölndals-Postens insändarsida publicerades flera kritiska inlägg i samband med beslutet. Även tidningens chefredaktör kallade frågan "en het potatis" och skrev att det "kommer att bildas olika läger, det vågar jag påstå utifrån de reaktioner vi har fått hittills" (Henriksson 2013, 10 oktober).

BAKGRUND: VEGETARISKA DAGAR I GÖTEBORGS KOMMUNALA SKOLOR

En styrande majoritet av Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet beslutade att införa vegetariska dagar i Göteborgs skolor under mandatperioden

2010–2014. Beslutet fattades i flera steg. Ett första steg på vägen var att 2011 anta målet att 100 procent av det kött som serveras i stadens verksamheter ska vara ekologiskt (Göteborgs Stad 2011). Ett andra steg var att 2012 anta målet att 50 procent av stadens måltider ska vara miljömåltider (Göteborgs Stad 2012). Det tredje och avgörande steget togs i juni 2013 då det i budgeten skrevs in att alla kommunala skolor under det kommande året skulle införa en vegetarisk dag (Göteborgs Stad 2013a; 2013b). Ett uppföljande steg togs 2014 med antagandet av målet att "[k]limatpåverkan från måltider i Göteborgs Stads verksamheter ska minska med minst 40 procent till år 2030" (Göteborgs Stad 2014).

Ansvaret för att genomföra beslutet lades på stadens tio stadsdelar. Efter antagandet av de första målen gick stadsdelarna Angered och Västra Hisingen före med att införa vegetariska dagar (Andreasson 2012, 11 juni), och under 2014 införde även övriga stadsdelar en vegetarisk dag i veckan. Vissa stadsdelar gick ännu längre med två eller tre helvegetariska dagar i veckan (Sjöstrand m.fl. 2016).

Vid det efterföljande kommunalvalet 2014 förlorade den styrande koalitionen sin majoritetsställning. Tillsammans med Feministiskt initiativ satt den dock kvar som minoritetsstyre.

BAKGRUND: FASTIGHETSNÄRA INSAMLING I MÖLNDAL

Beslutet att införa fastighetsnära insamling togs av Mölndals kommunfullmäktige i mars 2014, bara ett halvår före nästkommande val. Beslutet togs i enighet mellan partierna, men vi koncentrerar oss på den styrande allianskoalitionen mellan Moderaterna, Liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna.

Beslutet hade en lång bakgrund. Redan i Mölndals stads avfallsplan för 2007–2012 slogs det fast att kommunens förvaltningar aktivt ska "sträva efter möjlighet till mer fastighetsnära insamling" (Mölndals stad 2007). Och under 2012 och 2013 genomförde Mölndals tekniska förvaltning ett test som omfattade några hundratal hushåll (Mölndals stad 2014: 14–20).

Processen verkar ha varit tjänstemannadriven. Det var också den tekniska förvaltningen som lade fram förslaget till kommunstyrelsen: "Tekniska förvaltningen föreslår en ny renhållningstaxa för småhus som möjliggör införande av fastighetsnära insamling med flerfackskärl. Syftet med att erbjuda flerfackskärl är att göra det enklare för hushållen att källsortera sitt avfall. Genom att ge hushållen möjlighet att sortera matavfall men även återvinningsbart material och visst farligt avfall tas ett stort steg mot att uppnå nationella, regionala och lokala mål för avfallshanteringen" (Mölndals stad 2014: 14–20).

Kommunalvalet 2014 ledde till ett maktskifte i Mölndals stad. Den styrande allianskoalitionen förlorade och en ny koalition bestående av Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Kristdemokraterna tog över (Mölndals stad 2017b). Trots makskiftet fortsatte implementeringen av den fastighetsnära insamlingen under 2015.

Praktiken: förankring genom löftesrepresentation

Det självklara stället att söka efter förankrande löftesresonemang är partiernas valmanifest. Samtidigt är det få väljare som faktiskt läser dessa partiernas formella åtaganden inför den kommande mandatperioden (Naurin 2003: 54-65). Det innebär att även andra källor är intressanta för en analys av partiernas löften. Därför prövar vi om politikerna inför valet 2010 lovade att införa vegetariska dagar och hushållsnära insamling också i texter som kan förmodas ha lästs av fler väljare, så som debattartiklar i tidningarna.

I undersökningen nedan har vi valt att fokusera på de kommunala valmanifesten för respektive parti. Även om det finns löften som kan vara relaterade till de fall vi tittar på i partiernas nationella valmanifest, är både införandet av vegetariska dagar och fastighetsnära insamling någonting som kommunen ensam kan bestämma om, och det är därför någonting som behöver förankras på kommunal nivå.

VEGETARISK DAG

Socialdemokraterna, det största partiet i den styrande majoriteten, presenterade ett kort valmanifest på endast två sidor. Dokumentet innehåller totalt 18 löften. Tio av dessa är konkret formulerade medan åtta är vagare och kallas "ambitioner". Inget av de tio konkreta löften berör vegetarisk dag, köttkonsumtion eller övergripande miljö- och klimatfrågor. Det närmaste Socialdemokraterna kommer ett löfte med kopplingar till införandet av vegetariska dagar är följande ambition: "Göteborg ska ligga i täten i världen i omställningen till ett hållbart kretsloppssamhälle". Ambitionen har vissa kopplingar till ekologisk hållbarhet och ett klimatsmartare samhälle, men den berör inte införandet av vegetariska dagar. Socialdemokraterna kan inte sägas ha förankrat åtgärden genom löftesrepresentation.

Miljöpartiets valmanifest (Miljöpartiet de gröna i Göteborg 2010) är åtta sidor långt och innehåller fler löften än Socialdemokraternas. Manifestet är fokuserat på miljö- och klimatrelaterade frågor och det ges tre löften med tydlig koppling till maten staden serverar: "kommunen [ska] ta ansvar för att det vi köper in har framställts på ett miljövänligt och etiskt sätt"; "maten ska i så hög grad som möjligt innehålla närproducerade och ekologiska ingredienser" och "vi kommer också arbeta för att det vegetariska utbudet ökas" (s. 7).

Även om det tredje löftet handlar om kommunens matutbud är det inte tillräckligt specifikt för att klassas som ett konkret löfte att införa vegetariska dagar. Att begränsa tillgången till kött anses inte vara en förutsebar följd av ett löfte om att öka det vegetariska utbudet. Löftet visar dock på en vilja till att öka andelen vegetarisk mat. Löftet kommer därför klassas som "näraliggande".

Miljöpartiet lyfte frågan om mat i även andra medier. I mars 2010 skrev kommunalrådet Kia Andreasson en debattartikel i Göteborgs-Posten om partiets program för den kommande mandatperioden. Den brett anlagda artikeln

– den behandlade ämnen som stadsbyggnad, skola och integration – tog även upp matfrågan: ”Den mat staden serverar ska utöver välsmakande och näringsrik i än större grad vara miljömärkt, klimatsmart och vegetarisk” (Andreasson 2010 17 mars). I artikeln lämnades dock ingen ytterligare information i förhållande till valmanifestet.

Värt att nämna i sammanhanget är att Miljöpartiet i Västra Götalands-regionen gick till val på att införa en vegetarisk dag i veckan i regionens egna restauranger (Miljöpartiet de gröna i Västra Götaland 2010). Detta tyder på att Miljöpartiet i Göteborg inte var främmande för idén om vegetariska dagar, även om det inte framgick i den kommunala valkampanjen.

Vänsterpartiets valmanifest var mest omfattande med 43 sidor och åtgärder för flera politikområden (Vänsterpartiet Göteborg 2010). Två av löftena berör införandet av vegetariska dagar. Ett övergripande löfte berör miljö- och klimat allmänt: ”Vi vill ge Göteborg möjlighet att växa till ett ekologiskt hållbart samhälle” (s. 36). Om skolmaten är partiet mer konkret: ”Skolan bör erbjuda barn bra och näringsrik mat på ett aptitligt sätt i en behaglig social miljö. Mindre produktionsenheter, större andel ekologiska råvaror i maten samt miljöförbättring i skolmatsalen kommer att behövas.”

Löftet om mathållningen berör dock inte vegetarisk mat och indikerar inte heller att Vänsterpartiet vill begränsa elevernas valfrihet. Att de vill öka andelen ekologiska råvaror i maten indikerar att de har någon form av hållbarhetsambition, men ekologiska råvaror och vegetariska dagar är fortfarande två väsentligt olika fenomen. Löftet kommer därför att kategoriseras som övergripande.

Sammanfattningsvis angav Miljöpartiet ett närliggande löfte och Vänsterpartiet ett övergripande löfte om vegetariska dagar i skolan inför valet 2010. Det innebär att åtgärden med minsta marginal passerar gränsen för att vara *delvis förankrad*. Den styrande majoriteten sökte alltså i en liten, men inte obefintlig, utsträckning stöd för införandet av vegetariska dagar genom de löften som gavs inför valet 2010.

FASTIGHETSNÄRA INSAMLING

Varken Moderaterna, Centerpartiet eller Liberalerna kom nära att utlova fastighetsnära insamling i sina respektive manifest inför valet 2010. Kristdemokraterna kom dock närmare: ”Strävan att förbruka mindre av ändliga resurser och energi och ett personligt ansvar för kretslopp och avfallshantering är en nödvändighet för långsiktig överlevnad för mänskligheten” (Kristdemokraterna i Mölndal 2010: 19). Partiet ger alltså uttryck för att avfallshantering och kretsloppstänk är viktigt, men löftet är fortfarande på en övergripande nivå.

Detta betyder att de styrande partierna *inte* förankrade genom löftesrepresentation inför valet 2010. Det var omöjligt för väljarna att utifrån partiernas valmanifest förstå att ett beslut om fastighetsnära insamling skulle fattas under den kommande mandatperioden.

Praktiken: förankring genom föregripande representation

För att undersöka de styrande partiernas kommunikation av åtgärderna före beslutet, efter beslutet och inför nästföljande val – de tre tillfällena för förankring genom föregripande representation – studerar vi flera olika kommunikationskanaler: debattartiklar och nyhetsartiklar (via Mediearkivet), partiernas egenkontrollerade kanaler med hemsidor, Twitter och Facebook, samt valmanifester inför det efterföljande kommunalvalet 2014.

VEGETARISK DAG

Varken Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet uttalade sig direkt eller indirekt om åtgärden att införa vegetariska dagar före beslutet i juni 2013. Miljöpartiets kommunalråd Kia Andreasson skrev dock i juni 2012 en insändare i ämnet med rubriken ”Skolor har vegetarisk dag” (Andreasson 2012, 11 juni). I insändaren, som var en replik på ett kritiskt inlägg från en medborgare, beskriver hon stadens arbete med miljömåltider och berör även vegetariska dagar: ”Att arbeta med vegetariska dagar är en bra metod, men det finns inget generellt beslut på hur det ska gå till. Många förskolor har redan en vegetarisk dag i veckan och de flesta skolor har en vegetarisk rätt som alternativ till dagens rätt...Stadsdelen Angered har infört en vegetarisk dag i veckan och västra Hisingen kommer att införa en vegetarisk dag till hösten.”.

En förankrande kommunikation före ett beslut bör informera och argumentera för åtgärden. I insändaren diskuterar Kia Andreasson vegetariska dagar och hon nämner att det är en ”bra metod”. Hon informerar även om de vegetariska dagar som redan beslutats om i två av stadens stadsdelar, men nämner inte att en vegetarisk dag kommer att införas i stadens alla skolor. Med en generös tolkning menar vi att Miljöpartiet *delvis* har kommunicerat åtgärden inför beslutet i juni 2013.

Ett halvår efter beslutet publicerade de tre styrande partierna en gemensam debattartikel rubricerad ”Därför vill vi att göteborgarna ska äta ekologiskt” (Andreasson m.fl. 2013, 18 november). Artikelns var en reaktion på vad man menade var felaktigheter om ekomaten från Göteborg-Postens ledarredaktion: ”GP påstår att många barn och gamla endast får kött en gång i veckan. Hur ser man då på fisk, fågel, fårs och skaldjur med mera? Räknas inte det? Sen verkar GP inte förstå att man kan få i sig alla proteiner, näringsämnen och energi via vegetarisk mat.”

Artikelns argumenterar också för budgetbeslutet i juni: ”Kommunfullmäktige har ... beslutat att hälften av alla måltider som staden serverar ska vara miljömåltider. Det innebär bland annat att köpa in ekologiska råvaror, minska köttkonsumtionen och ersätta det med högkvalitativa baljväxter. En dag i veckan ska bara vegetarisk mat serveras. Det känns angeläget, inte minst med tanke på att köttkonsumtionen i Sverige ökat med 45 procent sedan 1990.”

Eftersom artikeln är reaktiv är det inte partierna som initierat en diskussion för att utbilda och påverka väljarna. Likväl tar representanter för de tre partierna upp beslutet om att införa en vegetarisk dag. Åtgärden kommer därför att klassas som *delvis kommunicerad* under perioden efter beslutet (men före valrörelsen). För Miljöpartiets del menar vi att beslutet till och med kan klassas som *kommunicerat* eftersom de delade artikeln på både Facebook och Twitter och i samband med delningen skrev: ”Ekologisk kött & en vegetarisk dag i veckan gör stor miljönytta” (Miljöpartiet de gröna i Göteborg 2013a; 2013b).

Under den efterföljande valrörelsen 2014 var det tyst om vegetariska dagar. Både majoriteten och oppositionen har inför valet skrivit på GP Debatt om stadens miljö- och klimatarbete (se bl.a. Andreasson & Kamne 2014 23 juni; Darvik 2014, 8 augusti; Ransgård m.fl. 2014, 12 september), men i dessa artiklar berörs inte vegetariska dagar eller ens köttkonsumtionen i stort. Inte heller i partiernas valmanifest nämns någonting om vegetariska dagar. Mot denna bakgrund kan partierna inte sägas ha kommunicerat åtgärden att införa vegetariska dagar i skolorna under valrörelsen inför det efterföljande valet.

Tystnaden under valrörelsen är dock knappast något unikt för just miljöåtgärder. Det är ett återkommande mönster att valrörelsedebatter handlar mycket mer om vad partierna vill göra än vad de har gjort. Exempelvis visar en studie av valprogrammen i SVT att omkring 10 procent av politikernas svar och än färre av journalisternas frågor har ett tillbakablickande perspektiv (Esaiasson & Håkansson 2002).

Tablå 3 visar en sammanställning av Socialdemokraternas, Miljöpartiets och Vänsterpartiets kommunikation kring vegetariska dagar under de tre tidpunkter som undersökts. Trots tystnaden under valrörelsen 2014 kan införandet av vegetariska dagar anses vara *delvis förankrat* genom föregripande representation. Villkoret för detta är att beslutet är delvis kommunicerat av samtliga partier under någon av tidpunkterna, i det här fallet efter beslutet men före valrörelsen. Miljöpartiet var klart mer engagerade i förankringen än Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Tablå 3. Förankring genom föregripande representation, vegetarisk dag

	Före beslut	Efter beslut	Inför nästa val
Socialdemokraterna	-	x	-
Miljöpartiet	x	X	-
Vänsterpartiet	-	x	-

X = kommunicerat; x = delvis kommunicerat; - = ej kommunicerat

FASTIGHETSNÄRA INSAMLING

Lokaltidningen Mölndals-Posten tog upp fastighetsnära insamling vid flera tillfällen före beslutet den 26 mars 2014, både i nyhetsbevakningen av

testverksamheten och på insändarsidorna. Den första nyhetsartikeln var införd i september 2012 (Östberg 2012, 12 september) och två andra året därpå (Östberg 2013, 26 september; Östberg 2013, 3 oktober). Insändarna publicerades under 2013 och var både positiva och negativa till åtgärden (Karlsson 2013, 17 oktober; Oberoende miljöstrateg 2013, 17 oktober; Knapasjö 2013, 31 oktober; Oberoende miljöstrateg 2014, 20 mars).

Partierna deltog inte i diskussionen i Mölndals-Posten. Moderaterna publicerade dock ett nyhetsinlägg om fastighetsnära insamling på sin hemsida den 7 mars 2014, några veckor före beslutet. I inlägget meddelas att kommunstyrelsen nyligen beslutat att föreslå för kommunfullmäktige att införa fastighetsnära insamling. Kommunstyrelsens ordförande Hans Bergfelt utvecklar resonemanget: "Jag tycker att förslaget, efter att vi gjort en del justeringar, nu är bra. Det innebär en ökad bekvämlighet för konsumenterna och är bra för miljön. En förutsättning har varit att systemet med de något större flerfackskärnen än dagens sopkärl inte leder till problem med hämtning vid tomtgräns utan istället skall göra det enklare för konsumenten som annars måste åka iväg med visst avfall, t.ex. glasflaskor" (Moderaterna i Mölndal 2014a).

Eftersom Moderaternas hemsida har en begränsad räckvidd och endast når en liten andel av befolkningen klassificerar vi åtgärden som bara *delvis kommunicerad*. Slutsatsen är inte självklar. Det är möjligt att Moderaterna hoppades att nyheten skulle publiceras i även Mölndals-Posten. Om tystnaden beror på tidningens redaktionella beslut är det ett exempel på Jane Mansbridges observation att kommunikationen mellan väljare och representant är beroende av hela det representativa systemet (Mansbridge 2003: 515–528).

Beslutet om fastighetsnära insamling fattades så nära det efterföljande valet att vi betraktar tiden efter beslutet och valrörelsen inför det efterkommande valet som en sammanslagen period. Mölndals-Posten fortsatte att ta upp beslutet på både nyhetsplats och insändarsidor (Ivarsson 2014, 3 april; Svendsen 2014, 3 april). Liksom tidigare var det kommunens tjänstemän som försvarade beslutet, inte någon politiker. Att det var tjänstemän – i det konkreta fallet miljöstrategen – som tog debatten får betraktas som ännu ett tecken på att processen varit tjänstemannadriven.

Moderaterna tog dock upp beslutet i andra sammanhang. Partiets valmanifest lade större vikt än vanligt vid att diskutera vad partiet åstadkommit under mandatperioden (Moderaterna i Mölndal 2014b). Moderaterna beskriver sin politik inom sex politikområden och inom varje område tar man upp tre exempel på vad man gjort under sin tid vid makten och ger tre löften för den kommande mandatperioden. Inom området "boende och miljö" lovar Moderaterna bland annat att "Öka servicen med fastighetsnära insamling av avfall" (beslutet var som nämnts redan fattat men skulle genomföras i full skala under 2015). Åtgärden nämndes också som ett exempel på vad som åstadkommit under mandatperioden. Moderaterna skrev också om hushållsnära avfall på

Twitter när beslutet fattades (Moderaterna i Mölndal 2014c) och på Facebook när valmanifestet släpptes (Moderaterna i Mölndal 2014d). Beslutet kan därmed betraktas som kommunicerat efter beslutet.

För Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna finns inga tecken i materialet på att åtgärden kommunicerats efter beslutet. Då ett av de ansvariga partierna – i det här fallet Moderaterna – kommunicerat beslutet vid minst ett tillfälle betraktar vi åtgärden som delvis förankrad genom föregripande representation.

Graden av förankring

Tablå 4 sammanfattar resultaten från de illustrerande fallstudierna. I tre av fyra fall hamnar graden av förankring på mellannivån ”delvis förankrad”. Ingen av åtgärderna kan sägas ha varit väl förankrad, men politikerna valde heller inte att konsekvent driva igenom förslagen utan kontakt med medborgarna (tystnadsrepresentation). Av de två mekanismerna är föregripande förankring vanligare än löftesförankring.

Tablå 4. Partiernas förankring av de två åtgärderna

	Löftesförankring		Föregripande förankring	
	Vegetarisk dag	Fastighetsnära insamling	Vegetarisk dag	Fastighetsnära insamling
Väl förankrad				
Delvis förankrad	X		X	X
Ej förankrad		X		

Sammanfattande diskussion

Eftersom människor ogillar tvång behöver politiker som vill reglera miljöbeteenden hantera risken att förlora makten i nästföljande val. Ett viktigt beslut är hur noggrant och på vilket sätt besluten om regleringar skall förankras bland medborgarna. I den här uppsatsen har vi identifierat två mekanismer genom vilka miljöåtgärder kan förankras demokratiskt (löftesförankring respektive föregripande förankring) och en mekanism genom vilken miljöåtgärderna genomförs utan förankring (det vi kallar tystnadsrepresentation). Vi har också föreslagit hur förankringen skall kunna undersökas empiriskt.

För att demonstrera användbarheten av vårt tillvägagångssätt och för att illustrera hur förankringen kan gå till i praktiken har vi analyserat två fall av lokala beslut som tvingar människor att ändra sitt miljöbeteende. Vi har funnit att politikerna förankrade besluten i viss utsträckning, och att det var vanligare att förankra genom föregripande representation än genom löftesrepresentation.

Huvudsyftet med studien har varit att teoretisera och begreppsliggöra den för demokratin viktiga frågan hur partierna agerar för att förankra kontroversiella beslut som syftar till att ändra människors beteenden. Avslutningsvis skall vi pröva att reflektera generellt över fenomenet demokratisk förankring av kontroversiella beslut bortom och utöver de illustrerande fallen vi tagit upp.

En första reflektion gäller föregripande förankring. Tack vare den offentliga debatten kommer tydliga beslut på nationell nivå närmast per definition att vara väl förankrade i betydelsen att politikerna tvingas diskutera frågan före och efter beslutet. Frågan är istället om besluten dyker upp inför nästföljande valrörelse, eller om de "glöms bort" till förmån för diskussioner om den planerade framtiden.

Intressantare när det gäller föregripande förankring är de mindre omfattande men likväl kännbara ingreppen i människors vardagsliv som exemplifieras med vegetariska dagar i kommunernas skolbespisning och införandet av fastighetsnära insamling av hushållsavfall. Sannolikt behövs många sådana kännbara åtgärder för att nå upp till högt uppsatta hållbarhetsmål. Politikerna får här ta ställning till om man vill kommunicera med medborgarna eller om man föredrar att "smyga fram" besluten under radarn, inte minst i frågor där tjänstemännen tar ledningen i processen. Att döma av de två fall vi undersökt kommer politikerna att vilja kommunicera besluten på något sätt, men den som vill hålla sig informerad om vad som händer får lyssna mycket noggrant.

Vad gäller löftesförankring är våra illustrerande fall en påminnelse om att även långa valmanifest bara täcker en del av de många beslut som fattas under en mandatperiod. Löftesforskarna har visat att politikerna tar manifesten på allvar, men det betyder inte att de har lovat att göra allt de gör. Blotta mängden av beslut som fattas under en mandatperiod gör att det blir svårt för väljarna att få en uppfattning om de åtgärder som politikerna kommer att genomföra under sin tid vid makten.

Det förefaller sannolikt att förankring genom löftesrepresentation är en mindre viktig mekanism för en välfungerande representation än vad föregripande förankring är. Liksom med den föregripande förankringen behöver den som genom löftesförankring vill skaffa sig en uppfattning om vad som kommer att hända efter valet lyssna noggrant och försöka förutsäga sannolika konsekvenser av generella utfästelser i manifesten.

Uppmärksamheten på politikernas förankring av kontroversiella beslut är på det hela taget ett sätt att fånga in den kontinuerliga process som är demokratisk representation. Det behövs förstås fler studier för att göra rättvisa åt den komplexa relationen. Vi har lanserat teoretiskt förankrade begrepp och föreslagit en strategi för empiriska undersökningar. Se det som en uppmaning till fortsatta studier.

Referenser

- Alt, James & Lassen, David D., 2006. "Transparency, political polarization, and political budget cycles in OECD countries", *American Journal of Political Science* 50(3), s. 530–550.
- Andreasson, Kia, 2010. "MP: Vår vision är ett hållbart Göteborg", *Göteborgs-Posten*, 17 mars.
- Andreasson, Kia, 2012. "Skolor har vegetarisk dag", *Göteborgs-Posten*, 11 juni.
- Andreasson, Kia, Büser, Johan & Fagerlund, Jöran, 2013. "Därför vill vi att göteborgarna äter ekologiskt", *Göteborgs-Posten*, 18 november.
- Andreasson, Kia & Kamne, Ulf, 2014. "M levererar inga pengar till klimatarbetet", *Göteborgs-Posten*, 23 juni.
- Andreasson, Kia, Büser, Johan & Fagerlund, Jöran, 2013. "Därför vill vi att göteborgarna ska äta ekologiskt", *Göteborgs-Posten*, 18 november.
- Branson, Chris, Duffy, Bobby, Perry, Chris & Wellings, Dan, 2012. *Acceptable behaviour: Public opinion on behaviour change policy*. London: Ipsos MORI.
- Carter, Neil & Ockwell, David, 2007. *New Labour, new environment? An analysis of the Labour government's policy on climate change and biodiversity loss*.
- Centerpartiet i Mölndal, 2010. *Valfolder – Val 2010*.
- Centerpartiet i Mölndal, 2014. *Valfolder 2014*.
- Costello, Rory & Thomson, Robert, 2008. "Election pledges and their enactment in coalition governments: A comparative analysis of Ireland", *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 18(3), s. 239–256.
- Darvik, Axel, 2014. "Marknadslösningar krävs för att nå miljömålen", *Göteborgs-Posten*, 8 augusti.
- Esaiasson, Peter & Håkansson, Nicklas, 2002. *Besked ikväll! Valprogrammen i svensk radio och TV*. Värnamo: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael & Persson, Mikael, 2012. "Which decision-making arrangements generate the strongest legitimacy beliefs? Evidence from a randomised field experiment", *European Journal of Political Research* 51(6), s. 785–808.
- Franklin, Mark N, Soroka, Stuart & Wlezien, Christopher, 2014. "Elections", i Bovens, Mark, Goodin, Robert E. & Schillemans, Thomas (red.), *The Oxford Handbook of Public Accountability*. New York: Oxford University Press.
- Frederick, Shane, Loewenstein, George & O'Donoghue, Ted, 2002. "Time discounting and time preference: A critical review", *Journal of Economic Literature* 40, s. 351–401.
- Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen, 2003. "Demokratins ideal möter verkligheten", i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.), *Demokratins Mekanismer*. Malmö: Liber.
- Göteborgs Stad, 2011. *Förslag till budget 2012 och flerårsplaner 2013–2014 för Göteborgs Stad*.
- Göteborgs Stad, 2012. *Förslag till budget 2013 och flerårsplaner 2014–2015 för Göteborgs Stad*.
- Göteborgs Stad, 2013a. *Förslag till budget 2014 och flerårsplaner 2015–2016 för Göteborgs Stad*.
- Göteborgs Stad, 2013b. *Protokoll från kommunfullmäktiges sammanträde den 17 juni 2013*.

- Göteborgs Stad, 2014. *Klimatstrategiskt program för Göteborg*.
- Göteborgsregionens kommunalförbund, 2010. *A2020: Avfallsplan för göteborgsregionen*.
- Healy, Andrew & Malhotra, Neil, 2013. "Retrospective voting reconsidered", *Annual Review of Political Science* 16(1), s. 285–306.
- Henriksson, Karin, 2013. "Sopor – en het potatis", *Mölnads-Posten*, 10 oktober, s. 2.
- Hood, Christopher, 2002. "The risk game and the blame game", *Government and opposition* 37(1), s. 15–37.
- Hood, Christopher, 2007. "What happens when transparency meets blame-avoidance?", *Public Management Review* 9, s. 191–210.
- Howlett, Michael, 2012. "The lessons of failure: learning and blame avoidance in public policy-making", *International Political Science Review* 33, s. 539–55.
- Ivarsson, Annelie, 2014. "Billigare för villaägare som sorterar", *Mölnads-Posten*, 3 april, s. 4.
- Karlsson, Sigvard, 2013. "Dålig lösning för miljön", *Mölnads-Posten*, 17 oktober, s. 2.
- Knapasjö, Lena, 2013. "Sopphanteringsystemet fungerar perfekt", *Mölnads-Posten*, 31 oktober, s. 2.
- Kristdemokraterna i Mölndal, 2010. *Kommunpolitiskt program 2010–2014*.
- Kristdemokraterna i Mölndal, 2014. *Valfrågor i Mölndal 2014*.
- Kumlin, Staffan, 2003. "Finns det någon ansvarig?", s. 83–103 i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.), *Demokratins Mekanismer*. Malmö: Liber.
- Liberalerna i Mölndal, 2010. *Handlingsprogram 2011–2014: En kommun för alla*.
- Liberalerna i Mölndal, 2014. *Handlingsprogram 2015–2018: Liberalerna – med hjärta och hjärna i politiken*.
- Lindholm, Amanda, 2016. "Bucht svänger om köttkonsumtion", *Sveriges Radio* 23 februari. Hämtad från <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6375264>.
- Manin, Bernard, 1997. *The principles of representative government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manin, Bernard, Przeworski, Adam & Stokes, Susan C., 1999. "Elections and representation" i Przeworski, Adam, Stokes, Susan C. & Manin, Bernard (red.), *Democracy, Accountability and Representation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mansbridge, Jane, 2003. "Rethinking representation", *American Political Science Review* 97(4), s. 515–528.
- Mayhew, David R., 1974. *Congress: The electoral connection*. New Haven: Yale University Press.
- Miljöpartiet de gröna i Göteborg, 2010. *Valmanifest för ett grönt, mänskligt och modernt Göteborg*.
- Miljöpartiet de gröna i Göteborg, 2013a, 18 november. "Göteborgs Stad serverar 19 miljoner måltider årligen. Ekologisk kött & en vegetarisk dag i veckan gör stor miljönytta" [Facebookstatus]. Hämtad från <https://www.facebook.com/mpgoteborg/posts/242654862563699>.
- Miljöpartiet de gröna i Göteborg, 2013b, 18 november. "Göteborgs Stad serverar 19 miljoner måltider årligen. Ekologisk kött & en vegetarisk dag i veckan gör stor miljönytta" [Twitterpost]. Hämtad från <https://twitter.com/mpgoteborg/status/402403642122051585>.

- Miljöpartiet de gröna i Göteborg, 2014. *Valmanifest. Miljöpartiet de gröna i Göteborg*.
- Miljöpartiet de gröna i Västra Götaland, 2010. *Valprogram 2010–2014 för Västra Götalandsregionen*.
- Moderaterna i Mölndal, 2010. *För ett bättre Mölndal: Vår politik och våra kandidater*.
- Moderaterna i Mölndal, 2014a. "Mölndal ett steg närmare fastighetsnära insamling av avfall" [WWW Dokument]. Hämtad från <http://www.moderat.se/rapport/molndal-ett-steg-narmare-fastighetsnara-insamling-av-avfall>.
- Moderaterna i Mölndal, 2014b. *Valbroschyr 2014 – Vår politik för Mölndal*.
- Moderaterna i Mölndal, 2014c, 26 mars. "KF fattade precis beslut om att införa fastighetsnära insamling av avfall med flerkärlsfack. Klokt och miljömedvetet! #molndalpol" [Twitterpost]. Hämtad från https://twitter.com/m_molndal/status/448878413777223680.
- Moderaterna i Mölndal, 2014d, 6 september. "Vi vill att fler attraktiva bostäder för alla åldrar skall byggas. Minskad klimatpåverkan genom lägre utsläpp per invånare. Ökad service med fastighetsnära insamling av avfall. Nya Moderaternas politik ser till att Mölndal växer och bostäderna blir fler!", <http://www.moderat.se/molndal/boende-och-miljo> [Facebook post]. Hämtad från <https://www.facebook.com/moderaternamolndal/photos/a.125698340950630.1073741826.125396154314182/301944733325989/?type=3>.
- Mölndals stad, 2007. *Renhållningsordning – avfallsplan för Mölndals stad*.
- Mölndals stad, 2014. "§ 35 renhållningstaxa för fastighetsnära insamling med flerfackskärl", s. 14–20 i *Sammanträdesprotokoll för kommunfullmäktige 2014-03-26*.
- Mölndals stad, 2017a. "Enbostadshus" [WWW Dokument]. Hämtad från <http://www.molndal.se/startside/bygga-bo-och-miljo/avfall-och-atervinning/avgift-regler-och-abonnemang/enbostadshus.html>.
- Mölndals stad, 2017b. "Partier och mandat" [WWW Dokument]. Hämtad från <http://www.molndal.se/startside/kommun-och-politik/organisation/partier-och-mandat.html>.
- Naturvårdsverket, 2016. "Sveriges miljömål – etappmålen" [WWW Dokument]. Hämtad från <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Etappmal/>.
- Naurin, Elin, 2003. "Mandatmodellen", s. 54–65 i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.), *Demokratins Mekanismer*. Malmö: Liber.
- Naurin, Elin, 2014. "Is a promise a promise? Election pledge fulfilment in comparative perspective using Sweden as an example", *West European Politics* 37(5), s. 1046–1064.
- Nordhaus, William D., 1975. "The political business cycle", *The review of economic studies* 42.2, s. 169–190.
- Oberoende miljöstrateg, 2013. "En högaktuell sopsystemsvars", *Mölndals-Posten*, 17 oktober, s. 2.
- Oberoende miljöstrateg, 2014. "Insamling som saknar lagligt stöd", *Mölndals-Posten*, 20 mars, s. 14.
- Page, Benjamin I. & Shapiro, Robert Y., 1992. *The Rational Public. Fifty years of trends in Americans' policy preferences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pitkin, Hanna F., 1967. *The concept of representation*. Berkeley: University of California Press.

- Powell, Bingham George & Whitten, Guy, 1993. "A Cross-National Account of Economic Voting: Taking Account of the Political Context", *American Journal of Political Science*, 37, s. 391-414.
- Ransgård, Jonas, Odenjung, Helene, Lega, David & Nordin, Rickard, 2014. "Med Alliansen kan Göteborg få en nystart", *Göteborgs-Posten*, 12 september. Hämtad från <https://www.gp.se/med-alliansen-kan-g%C3%B6teborg-f%C3%A5-en-ny-start-1.234314>.
- Royed, Terry J., 1996. "Testing the mandate model in Britain and the United States: Evidence from the Reagan and Thatcher eras", *British Journal of Political Science* 26, s. 45-80.
- Runciman, David, 2014. *Politics: Ideas in Profile*. London: Profile Books.
- Sjöstrand, Malin, Lindvert, Moa & Silfver, Lotta, 2016. *Uppföljning av miljöprogrammets handlingsplan 2015*.
- Socialdemokraterna i Göteborg, 2010. *Vallöften för Göteborg 2010*.
- Stokes, Susan C., 1999. *Mandate and Democracy: Neoliberalism by Surprise in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Streeck, Wolfgang, 2014. *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism*. London: Verso.
- Svendsen, Andreas, 2014. "Vi vill ta större miljöansvar", *Mölnads-Posten*, 3 april, s. 17.
- Thomson, Robert m.fl., 2017. "The Fulfillment of Parties' Election Pledges: A Comparative Study on the Impact of Power Sharing", *American Journal of Political Science* 61(3), s. 527-42.
- Thompson, Janna, 2009. *Intergenerational justice: rights and responsibilities in an intergenerational polity*. New York: Routledge.
- Urbinati, Nadia & Warren, Mark E., 2008. "The concept of representation in contemporary democratic theory", *Annual Review of Political Science* 11, s. 387-412.
- Vänsterpartiet Göteborg, 2010. *Kommunalpolitiskt handlingsprogram 2010-2014*.
- Vänsterpartiet Göteborg, 2014. *Vänsterpartiet Göteborgs Kommunalpolitiska program 2015-2018*.
- Weaver, R. Kent, 1986. "The politics of blame avoidance", *Journal of Public Policy* 6, s. 371-98.
- Östberg, Thomas, 2012. "1 000 hushåll får prova hemsortering", *Mölnads-Posten*, 12 september, s. 4-5.
- Östberg, Thomas, 2013. "Soptaxan kan höjas med 70 procent", *Mölnads-Posten*, 26 september, s. 6.
- Östberg, Thomas, 2013. "Sopsortering med förhinder på Ringdansen", *Mölnads-Posten*, 3 oktober, s. 8.